

Ett traditionellt skolämne som matematik kan med fördel studeras utomhus.

Barnens lekmiljö ska vara spännande och säker. Såväl prefabricerade lekredskap som stockar och stenar har sin plats på gården.

Olika bollsporter är populära och kräver stora ytor.

3.5.6 Kommunala institutioners grönytor

Utemiljöer kring skolor/förskolor/fritidsgårdar/bygglekplatser

Skolgårdar och förskoletomter liksom utemiljön kring fritidsgårdar och bygglekplatser är viktiga delar av stadens grönstruktur. Förmodligen är det dessa utemiljöer som utnyttjas allra intensivast av kommunens invånare, främst av barnen. Barnen tillbringar en stor del av sin barndom här. Det är därför särskilt viktigt att se och förstå betydelsen av utformning, förvaltning och utveckling av dessa miljöer. Lunds kommun har tagit fram en målbeskrivning för skolans och förskolans utemiljö som anger en strategi för hur utemiljön bör utformas, förvaltas och utvecklas. Målbeskrivningen är antagen av kommunstyrelsens arbetsutskott 2003-01-20 och skall vara vägledande vid planering. Flera aspekter tas upp bl.a. demokrati, pedagogik, arkitektur, hälsa och säkerhet. I det följande beskrivs vad som bör beaktas vid planering av skol- och förskolornas respektive fritidsgårdars och bygglekplatser utemiljöer.

Skolornas och förskolornas utemiljöer

Helhetstänkande: Helhetssyn och långsiktighet skall genomsyra utformning, utveckling och förvaltning av utemiljöerna. Genom tilltalande miljöer som vidmakthålles visas omsorg om skolan/förskolan och därigenom om barnen. Vid planering av skol- och förskolegårdar måste ett helhetsperspektiv appliceras, där barnet, leken, undervisningen och den biologiska mångfalden utgör självklara delar.

Demokrati: Barnen skall vara delaktiga i planering och utveckling av skol- och förskolegården. När dessa planer förverkligas ser barnen att det går att påverka sin omgivning, och att deras tankar och idéer är värdefulla och tas på allvar. Detta kan vara ett viktigt led i att ge barnen förståelse för vad demokrati är. Översiktsplan för Lunds kommun fastslår att barns behov särskilt skall uppmärksammas i planeringen och barnkonventionen säger att vid alla åtgärder som rör barn skall barnets bästa komma i främsta rum, samt att barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till dess ålder och mognad.

Funktion: Skol- och förskolegården skall utgöra ett frirum för barnen med hänsyn till barnens ålder och utveckling. Det innebär att där skall finnas utrymme för lek och idrott, lugn och ro, fantasi och kreativitet. Den skall också vara anpassad för barn med funktionshinder. För att dessa funktioner skall rymmas på skol- eller förskolegården förutsätts tillräckliga ytor. I socialstyrelsens allmänna råd 1989:7 rekommenderas 40 m² friyta per förskolebarn exklusive byggnader och parkering. Lunds kommun har arbetat fram förslag till egna rekommendationer om friytebehov för olika åldrar, se råd och riktlinjer nedan. Plan- och bygglagen anger i 3 kap 15 § att om det inte finns tillräckliga utrymmen för att anordna både parkering och friyta, skall i första hand friyta anordnas. Skol- och förskoleplanerna för Lunds kommun säger att den fysiska miljön skall utformas så att alla barn kan delta i verksamheten i den skola eller förskola de väljer. Skolans fysiska miljö får inte innebära hinder för elevens skolgång eller val av skola.

Pedagogik: Skolgården skall vara anpassad för att fungera i den ordinarie pedagogiska verksamheten. Skolgården skall också ge plats för tillfälliga pedagogiska projekt i form av t ex workshops. Utepedagogiken skall stimuleras så att det på sikt blir ett självklart arbetssätt i skola och förskola. Genom att göra barnen delaktiga i arbetet med skolgården ökar förståelsen för miljön och omsorgen om den.

Ekologisk hållbarhet: Skol- och förskolegården kan erbjuda barnen naturupplevelser och visa på ekologiska sammanhang. Kretsloppstänkandet kan tydliggöras och en strävan bör vara att gynna den biologiska mångfalden. I Lunds Agenda 21 sägs bl a att kommunen särskilt skall uppmärksamma skolans roll i agendaarbetet. Här kan skolgården spela en viktig roll som arena.

Folkhälsa/säkerhet: Skol- och förskolegården skall uppmuntra barnens lek, kreativitet och fantasi, utan att utgöra någon fara för säkerhet eller hälsa. Arbetsmiljölagen skall beaktas och efterlevas. Trafiken till skol- och förskolefastigheter skall planeras med särskild omsorg om barnens säkerhet och hälsa. Enligt arbetsmiljölagen skall arbete planläggas och anordnas så att det kan utföras i en sund och säker miljö. Luft-, ljud- och ljusförhållanden och övriga arbetshygieniska förhållanden skall också vara tillfredsställande.

Brister: Vid en inventering av ett flertal skolgårdar och förskoletomter, som förvaltas av Lundafastigheter, kan konstateras att bristerna är större på skolgårdarna än på förskolornas tomter. En förklaring till denna skillnad kan vara att det i hyran för förskolan ingår visst underhåll av utemiljön, medan skolorna själva ansvarar för underhållet. Som ett led i att de ekonomiska förutsättningarna har försämrats för skolorna, har underhållet av skolornas utemiljöer prioriterats allt mindre. Detta innebär att skolgårdarna sakta men säkert förfaller. De mest uppenbara bristerna är de stora asfaltyorna som i flera fall är i akut behov av omläggning. På flera skolgårdar är också planteringsytorna i mycket dåligt skick. På förskolorna är de mest påtagliga bristerna lekredskap som inte lever upp till EU:s rekommendationer. Generellt för skolans och förskolans utemiljö kan sägas att en övergripande översyn av gårdarnas olika delfunktioner hade varit behövlig, för att skapa en mindre splittrad miljö och istället ge gårdarna en genomtänkt och helhetspräglad utformning. Vissa gårdar och tomter är väldigt små. Det medför ett högt tryck och ett stort slitage på varje kvadratmeter. Det innebär också att många viktiga funktioner inte ryms på gården.

Fritidsgårdar och bygglekplatser

Fritidsanläggningar såsom fritidsgårdar och bygglekar skall ge goda möjligheter för barn, ungdomar, vuxna och äldre att träffas och tillsammans utveckla olika intressen. Flexibilitet/mångfunktionalitet bör eftersträvas, målet är **en levande mötesplats för alla** i närområdet.

Varje fritidsanläggning skall planeras utifrån de förutsättningar som finns i närområdet och stadsdelen. Behoven är olika beroende på befolkningsstruktur, tillgång till idrottsaktiviteter, naturupplevelser och övriga mötesplatser. Anläggningen skall på ett bra sätt kopplas till stadsdelens gång/cykelväg, parker etc.

Barn och ungdomar ska självfallet få möjlighet att vara med i planeringen av utemiljön vilket främjar nytänkande. Förutom direkt berörda barn och ungdomar kan kontaktpersoner inom kultur & fritidsförvaltningen och ungdomsringet användas som samarbetspartners.

Närhet, trygghet, fysisk aktivitet, kreativitet, spänning, naturupplevelser och gemenskap skall präglade utemiljön på fritidsanläggningen. Utemiljön ska locka till aktiviteter av skilda slag och därigenom vara en kombination av lekplats, upplevelsecentrum och näridrottsplats. Särskilt viktigt är utrymme för spontana lekar, möjligheter till naturupplevelser och vattenkontakt. En näridrottsplats stimulerar till spontan idrott. Den är tillgänglig året om, kan an-

Att få påverka sin miljö ger barnen självförtroende och ansvarskänsla. Odling på skolgården ger kunskap och förståelse för naturen.

En plats att dra sig undan för lugn och ro.

4-H gården på Gunnesbo

Klostergårdens bygglek

vändas av alla och ger möjlighet till olika bollsporter men även till att testa teknik och spänning. Vindskydd med grillplatser, sittplatser, en liten scen, anläggningar för äventyrspedagogik, klätterväggar och platser för skateboard och inlines är andra exempel på intressanta delar av fritidsgårdens utemiljö. Utemiljön skall kunna användas året om med aktiviteter för olika årstider med t ex ytor som spolas till isbanor på vintern.

Bygglekarnas hörnstenar är eld, djur, vatten och bygge. På bygglekarna uppmuntras till kreativitet och arbetsglädje, självständighet och samarbete. Barnen lär sig att umgås med djuren och att tillsammans prova på att arbeta med olika material. Vilda djur bör också ges en plats t ex genom att sätta upp fågel- och fladdermusholkar. Naturupplevelser är ett villkor för människors miljömedvetande, känsla för naturvärden och förståelse av sammanhangen i naturen. Att vistas i naturen har en helande verkan och liknande gäller om man umgås med djur. Bygglekarna ger möjlighet till barn att umgås med djur, vilket många inte har i andra sammanhang.

Samutnyttjande

En målsättning bör vara ett ökat samutnyttjande av kommunens friytor. Skol- och förskolegårdar, fritidsgårdar och bygglekars utemiljöer samt parkmark kan fungera som aktivitetsytor såväl under som efter skoltid. Vid planering är det viktigt att tillgänglighetsaspekten beaktas för att underlätta ett samutnyttjande. Ofta läggs fritidsgården i anslutning till skola och parkmark vilket ger en möjlighet till samutnyttjande av friytorna.

Ansvar

I Lunds kommun förvaltas de flesta skol- och förskolefastigheterna av Lundafastigheter. Det finns också andra hyresvärdar, såsom LKF, HSB, AF m fl. Vanligtvis ingår skötseln av utemiljön i hyran som hyresgästen betalar. På skolfastigheterna har inte underhåll av utemiljön ingått i hyran utan ansvaret har vilat på respektive skola. På förskolefastigheterna har vissa moment ingått, såsom införskaffande av nya lekredskap och underhåll av hårdgjorda ytor. Lundafastigheter kommer i framtiden att överta underhållet av utemiljöerna för både förskola och skola. I samband med att Lundafastigheter tar över ansvaret för utemiljöerna bör ett samordningsforum bildas med berörda förvaltningar.

Det finns skolgårdar med brister som bör åtgärdas

Skateboardåkare på Klostergården

Utemiljöer i anslutning till vårdande verksamheter

Forskningsstudier har visat att utomhusvistelse och grönska inverkar positivt på människors fysiska och psykiska välbefinnande. Det har till exempel visat sig att utomhusvistelse stärker skelettet och därmed motverkas benskörhet. Det har också visat sig att sömnkvaliteten förbättras, depression och ångest motverkas och att stresstoleransen höjs. I en studie har framkommit att sjukhuspatienter tillfrisknade snabbare och hade mindre behov av smärtstillande medel när de hade utsikt över träd och grönska, än en motsvarande grupp av patienter som saknade sådan utsikt.

Redan under tidigt 1800-tal insåg man inom psykiatrin att trädgårdsarbete och en utemiljö med ljus, luft och omgivande grönska påverkade patienterna på ett positivt sätt. 1879 stod Lunds hospital (St. Lars) klart. Under 1880-talet planterades 37 000 buskar och träd som kom att utgöra den vackra parkanläggningen som vi kan se än idag. Tanken med parken var att utgöra en lugn och rofylld plats och samtidigt utgöra ett skydd mot omgivningen. Under anläggningstiden fick också många patienter en meningsfull och hälsosam sysselsättning.

Inom terapin har grönskan i trädgården och parken på senare år blivit viktiga redskap för patienter under rehabilitering, men också för personer med senildemens, Alzheimer och andra åldersrelaterade sjukdomar. Därför har flera sjukhus och ålderdomshem i landet påbörjat en utveckling av de utemiljöer som omger institutionerna. Gårdarna får här ett särskilt utrymme i verksamheten och de utgör ett medel för att patienterna ska må bättre.

Det finns ett stort värde i utemiljön och grönskan kring institutionerna med vårdande verksamhet. Förutom en positiv inverkan på patienterna utgör miljöerna dessutom en viktig del i stadens grönstruktur. De bidrar till att skapa ett gynnsamt klimat och de är också en tillflyktsort för fåglar, insekter och andra djur i staden. Det är därför mycket angeläget att bevara och utveckla dessa miljöer.

Råd och riktlinjer - kommunala institutioners grönytor

- Tillräckliga ytor ska avsättas för utemiljön vid såväl förskolor och skolor som fritidsgårdar mm. En kommunal policy för ytbehovet för skolor och förskolor har utarbetas enligt följande trappmodell, där enheternas storlek påverkar ytbehovet/barn.F=Förskoleklass.

Förskola 1 avd	60 m ² /barn
Förskola 3 avd	55 m ² /barn
Förskola 6 avd	50 m ² /barn
Skola F - åk 3	45 m ² /elev
Skola F - åk 5	45 m ² /elev
Skola åk 6 - 9	25 m ² /elev
Skola F - åk 9	37 m ² /elev

Ytan avser aktiv friyta, exklusive byggnader, parkering, angöring och andra för barnen otillgängliga ytor. En övervägning måste också göras om skolgårdarna ska innehålla fotbollsplan och skolidrottsplats. I vissa fall tillgodoses dessa behov på angränsande parkmark eller idrottsplats. Om så inte är fallet tillkommer idrottsytor utöver angiven friyta/elev.

- Institutioner med vårdande verksamhet bör innehålla tilltalande utemiljöer, där vistelse utan medföljande personal är möjlig.

En stimulerande utemiljö med växtlighet har en positiv inverkan på sjukhuspatienter.

Sammanfattning:

- Skolgårdarna ska rymma ytor för lek, pedagogik, idrott och platser för lugn och ro. Vid planering, förvaltning och utveckling av skolgårdar och förskoletomter ska målbeskrivningen följas. Förnyelse bör ske av skolgårdar med brister.
- Fritidsgårdar och bygglekar ska vara en levande mötesplats för alla i närområdet. Utformningen ska inbjuda till kreativitet, självständighet och samarbete.
- Anpassning ska ske till barn med funktionshinder.
- Utemiljön i anslutning till vårdande verksamhet är betydelsefull för livskvalitet och välbefinnande. Förnyelse av utemiljön bör genomföras för kommunens vårdboende

Odling - ett terapeutiskt redskap inom rehabilitering.

